

Давньогрецький Ніконій

Питання про локалізацію Ніконія, який згадується псевдо-Скілаком [§ 68], Страбоном [VII, 3, 16], анонімним автором V ст. [§ 87], Птоломеем [III, 10, 8], неодноразово розглядалось в археологічній літературі, починаючи з XIX ст., але досі немає однієї думки серед дослідників щодо його розташування. Тільки в останні роки після узагальнюючої праці П. Й. Каришковського в науковий обіг стало поступово входити під назвою Ніконія городище поблизу с. Роксолани на лівому березі Дністровського лиману, відоме ще з середини XIX ст. Саме тут розташовувалось місто Ніконій, і локалізація його не викликає сумнівів¹.

Тривалий час місцеві жителі добували на городищі каміння, інтенсивно руйнуючи його будівельні споруди, а з 1889 р. в пошуках предметів давнини почалось пограбування некрополя². В кінці XIX — на початку XX ст. Ніконій був оглянутий В. І. Гошкевичем, а в післявоєнний час — М. С. Синициним³. З 1957 р. експедиції Одеського державного університету та Одеського археологічного музею ведуть його систематичні розкопки, а в 1972 та 1974 рр. — також роботи на некрополі. Результати розкопок характеризують Ніконій як один із значних античних центрів Північного Причорномор'я.

Матеріали геологічних досліджень у Нижньому Придністров'ї свідчать, що в античний час Дністровський лиман не існував⁴. Ріка впадала безпосередньо в море, розділяючись в своїй нижній течії на два рукава⁵, основним з яких був західний. Ніконій засновано на лівому березі східного рукава на високому мисі, який з півдня і півночі відмежований глибокими балками, а зі сходу відділений від рівнинного степового плато неглибокою улоговиною. Цей найвищий в околиці мис переселенці вибрали, враховуючи оборонні можливості.

Після утворення Дністровського лиману почалось інтенсивне руйнування корінних берегів. Поступово зсовувалась в лиман прибережна частина Ніконія⁶. У наш час площа городища, яка залишилась, дорів-

¹ *Карышковский П. О.* К вопросу о древнем названии Роксоланского городища.— МАСП, вып. 5. Одесса, 1966, с. 149—162; *Уваров А. С.* Исследования о древностях Южной России и берегов Черного моря, вып. 2. Спб., 1856, с. 150—151, див. план XXXI; *Беккер П. В.* Берег Понта Эвксинского от Истра до Борисфена в отношении с его древними колониями.— ЗООИД, т. 3. Одесса, 1853, с. 174—182; *Шмидт А.* Херсонская губерния, ч. 2. Спб., 1863, с. 775.

² Протоколы заседаний Одесского общества истории и древностей № 136—290 за 1867—1895 гг., протокол № 246 от 3 ноября 1889 г., с. 3, пункт VIII.— Библиотека Одеського археологического музея АН УРСР.

³ *Гошкевич В. И.* Клады и древности Херсонской губернии, кн. 1. Херсон, 1903, с. 66; *Гошкевич В. И.* Записка об археологических исследованиях в Херсонской губернии.— Древности. Труды Моск. арх. общ. т. XXII, ч. 1. М., 1909, с. 181—182; *Летопись музея за 1909, 1910 и 1911 гг.* Херсон, 1912, с. 22—24; ИАК, Спб., 1911 (додаток до вип. 39), с. 153; *Синицын М. С.* Следы древних поселений скифо-сарматской эпохи между устьями Днестра и Буга.— Научные записки Одесского державного педагогического института, т. 9. Одеса, 1950, с. 53; *Синицын М. С.* Карта поселень и городищ між гірлами Дністра й Південного Бугу скифо-сарматського часу.— Там же, т. 10. К., 1955, с. 38.

⁴ *Агбунов М. В.* К вопросу о локализации башни Неоптолема и Гермонактовой деревни.— ВДИ, 1978, № 1, с. 116—121.

⁵ Порівняти з: *Шилик К. К.* Изменения уровня Черного моря в позднем голоцене. Автореф. канд. дис. Л., 1975, с. 12.

⁶ ИАК, додаток до вип. 39, с. 153; *Летопись музея за 1909, 1910 и 1911 гг.*, с. 24; *Синицын М. С.* Раскопки Надлиманского и Роксоланского городищ в 1957—1958 гг.— ЗОАО, т. I. Одесса, 1960, с. 197; *Синицын М. С.* Раскопки городища возле с. Роксоланы Бежеевского района Одесской области в 1957—1961 гг.— МАСП, вып. 5, с. 10.

нює 3,8 га⁷. Результати невеликих підводних обстежень, проведених нами 1975 р.* показують, що лиманом знищено понад 2 га території міста (рис.). Таким чином, загальна площа Ніконія перебільшувала 6 га.

Некрополь розташований на схід від городища на високому степовому плато. Дослідники ХІХ — початку ХХ ст. описували тут групи невеликих курганчиків, відзначаючи схожість місцевості з руїнами Ольвії. Протягом тривалого часу некрополь хижачки розкопувався шукачами стародавніх речей, крім того, внаслідок глибокої плантажної оранки⁸ більшість курганчиків зрівнялась з землею. Його сучасна територія являє собою майже рівнинну ділянку, на якій збереглося кілька курганів. Тому визначити точну площу некрополя без систематичних розкопок неможливо. В усякому разі, вона була не менш як 15 га. У зв'язку з тим, що обсяг його розкопок незначний, говорити про історичну топографію некрополя поки що не можна.

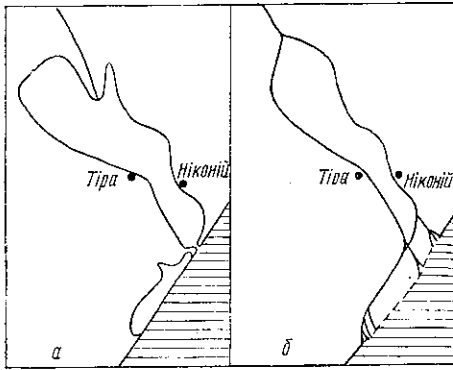

Схема пониззя Дністра:
а) в наш час; б) — в давньогрецький період.

Результати майже 20-річних досліджень городища дають підставу для того, щоб простежити загальний хід його історичного розвитку та виділити в ньому основні етапи.

Час заснування Ніконія (не засвідчений в писемних джерелах) визначається за археологічними матеріалами серединою

VI ст. до н. е.⁹ Виявлені ранні комплекси кінця VI — першої половини V ст. до н. е.¹⁰ свідчать про те, що вже в початковий період життя міста було досить інтенсивним. Воно займає невелику площу в середині прибережної частини мису, де траплялись в ямах найбільш ранні знахідки¹¹. Керамічні комплекси цього часу характеризуються, головним чином, посудом іонійського кола, але є також аттична кераміка¹². Спостерігається і незначний процент ліпного посуду скифського та фракійського типу¹³.

⁷ Синицын М. С. Раскопки городища..., с. 11.

* Було детально досліджено рельєф для лиману і проведено бурові роботи на його акваторії в прилеглий до городища частині.

⁸ Синицын М. С. Раскопки городища..., с. 9—10.

⁹ Секерская Н. М. Арханчская керамика из Нико́ния.— МАСП, вып. 8. К., 1976, с. 95. Оскільки до першої половини VI ст. до н. е. належать тільки окремі уламки посуду, на нашу думку, часом заснування Ніконія слід вважати не середину, а останню третину VI ст. до н. е.

¹⁰ Синицын М. С. Раскопки городища..., с. 14, 19—21, 40—42, 47—48, 53; Андрунина Н. М. Раскопки строительных комплексов VI—IV вв. до н. э. в западной части Нико́ния.— АО 1969 г. М., 1970, с. 236; Андрунина Н. М. Раскопки Нико́ния.— АО 1970 г. М., 1971, с. 258; Секерская Н. М. Раскопки Нико́ния.— АО 1975 г. М., 1976, с. 392; Секерская Н. М. Арханчская керамика из Нико́ния, с. 84—95; Андрунина Н. М., Кузьменко В. И., Загинайло А. Г. Раскопки Нико́ния.— АО 1973 г. М., 1974, с. 239; Загинайло А. Г. Работы скифо-античной экспедиции.— АО 1974 г. М., 1975, с. 279; Загинайло А. Г. Работы скифо-античной экспедиции.— АО 1975 г. М., 1976, с. 324.

¹¹ Синицын М. С. Раскопки городища..., с. 14. Товщина культурного шару в цій частині городища найбільша, вона перевищує тут 3 м, на решті площі — в середньому до 2 м.

¹² Синицын М. С. Раскопки городища..., с. 53.

¹³ Кузьменко В. И., Синицын М. С. Лепная посуда.— МАСП, вып. 5, с. 72. Слід відзначити, що розселення місцевих племен у Нижньому Придністров'ї почалось синхронно з давньогрецькою колонізацією цього краю.

Для будівництва характерні невеликі житла з одного-двох приміщень, заглиблені в землю до 1 м і більше¹⁴. Будувались вони, в основному, з сирцевої цегли, але використовувалось і каміння.

Провідну роль в економіці міста відігравало землеробство, про що свідчать зернові ями і знайдені в них залізні серпи, залишки пшениці, ячменю, проса, а також поширення землеробських культів¹⁵ і досить великий процент у домашній фауні великої рогатої худоби, в тому числі й волів, які були в Північному Причорномор'ї основною тягловою силою. Крім великої рогатої худоби ніконійці розводили овець, кіз, причому перших було значно більше¹⁶. Полювання не відігравало значної ролі. Знахідки мідних гачків, грузил, кісток риби свідчать про те, що жителі займалися й рибальством¹⁷.

Ніконій мав економічні зв'язки з іонійськими центрами Середземномор'я. В місто надходив досить значний імпорт Хіуса¹⁸. Іонійські елементи наявні у теракотах і епіграфічному матеріалі¹⁹. Монетні знахідки свідчать також про зв'язки з сусідніми містами: Ольвією, Істрією²⁰. В цей період Ніконій був найбільшим населеним пунктом у Нижньому Придністров'ї.

Таким чином, в кінці VI — першій половині V ст. до н. е., тобто в початковий період розвитку, Ніконій займає провідне становище в Нижньому Придністров'ї. Місто швидко зростає, розширює свої економічні зв'язки, налагоджує, напевно, контакти з місцевими племенами. Родючість навколишніх земель, вигідна торгівля зумовили дальший економічний розвиток міста.

З другої половини V ст. до н. е. починається період розквіту Ніконія. Сюди, можливо, прибуває населення невеликих периферійних поселень, які припиняють свої існування²¹. Територія міста значно розширюється на північ і схід. В будівництві дедалі більше використовується в обробленому вигляді понтійський черепашник, піщаник, а також привозні породи, що потрапили сюди як корабельний баласт²². Для цього часу характерні наземні будівлі з житловими і господарськими підвальними приміщеннями. Невеличкі подвір'я устелялись керамікою і річковою галькою. Забудова відбувалася упорядковано. В східній частині міста, можливо, в цей час був виритий рів та споруджена оборонна стіна²³.

¹⁴ *Секерская Н. М.* Раскопки в юго-западной части Никоноия.— 150 лет Одесскому археологическому музею АН УССР, с. 112.

¹⁵ Ранні теракоти, процент яких досить значний для Північного Причорномор'я, сюжетно пов'язані з кльтами самої Греції. Це в основному зображення Деметри, Афродіти, що сидять на троні. Див.: *Клейман И. Б.* Теракоты.— МАСП, вып. 5, с. 90—93, 100; *Клейман И. Б.* Статуэтки из Роксолан (Никоний).— Теракоты Северного Причерноморья.— САИ, вып. Г1-11. М., 1970, с. 28.

¹⁶ *Сушко В. И.* Фауна.— МАСП, вып. 5, с. 142, табл. 1, с. 146, 149, табл. 11.

¹⁷ *Синицын М. С.* Раскопки городища..., с. 52; *Сушко В. И.* Фауна, с. 149.

¹⁸ *Василенко Б. А.* Древнегреческие керамические клейма, найденные на восточном берегу Днестровского лимана.— МАСП, вып. 7. Одесса, 1971, с. 148.

¹⁹ *Клейман И. Б.* Теракоты, с. 100; *Клейман И. Б.* Статуэтки из Роксолан (Никоний), с. 28; *Головки И. Д.* Эпиграфические находки.— МАСП, вып. 5, с. 77—88.

²⁰ *Загинайло А. Г.* Монетные находки на Роксоланском городище (1957—1963 гг.).— МАСП, вып. 5, с. 101—103, 104—111.

²¹ З них найбільш вивчені поселення Надлиманське III та Біляївка. Див.: *Мелюкова А. И.* Работы Западно-скифской экспедиции.— АО 1969 г. М., 1970, с. 242; *Дзис-Райко Г. А., Охотников С. Б.* Раскопки городища и поселения на Днестровском лимане.— АО 1973 г. М., 1974, с. 269—270; *Охотников С. Б.* Раскопки античных поселений в Нижнем Поднестровье.— АО 1975 г. М., 1976, с. 373—374; *Охотников С. Б.* Новый памятник эпохи греческой колонизации в Нижнем Поднестровье.— МАСП, вып. 8, с. 201—204.

²² *Петрунь В. Ф.* К петрографической характеристике камня.— МАСП, вып. 5, с. 131.

²³ *Синицын М. С.* Раскопки городища..., с. 35, 42—45 (рис. 6); *Андрушина Н. М.* Раскопки Никоноия.— АО 1970 г., с. 258; *Кузьменко В. И., Левина Э. А., Секерская Н. М.* Раскопки юго-западной части Никоноия.— АО 1974 г. М., 1975, с. 309.

В керамічних комплексах уже панує посуд аттичного кола²⁴. Теракоти з середини V ст. до н. е. широко представлені аттичними статуэтками, більшість їх, як і раніше, пов'язана з культами самої Греції. Зокрема, особливо поширюється шанування Зевса²⁵. Знайдені присвячення Зевсу — царю, культ якого відомий з Ольвії.

Наприкінці V ст. до н. е. Ніконій налагоджує торговельні зв'язки з Фасосом, товари якого поступово витіснили хіоський імпорт, а слідом за фасоським тут починає переважати з другої чверті IV ст. до н. е. гераклейський імпорт²⁶. Незначний в інших містах Західного і Північно-Західного Причорномор'я, сюди він надходить у великих масштабах²⁷. З другої чверті цього століття в Ніконій ввозяться і сінопські товари²⁸.

Розгалужені економічні зв'язки міста, звичайно, не були однобічними. В обмін за отримані вина, оливкову олію, посуд, ювелірні вироби, предмети побуту експортувались, напевно, хліб та інші сільсько-господарські продукти. Ніконій поряд з іншими містами Північного Причорномор'я бере участь у зростаючому в IV ст. до н. е. експорті хліба в Афіни і південнопонтійські центри²⁹. Слід відзначити, що площа оброблюваних земель збільшується³⁰, потреби експорту, очевидно, повністю не задовольняються. В цей період навколо міста виникає ряд невеликих селищ, що утворюють його сільськогосподарську округу*.

Великий обсяг імпорту дає змогу Ніконію вести торгівлю з місцевими племенами. Поширення ввізних товарів у середовищі варварів³¹ вказує на те, що місто стає не тільки споживачем, але й транзитним центром-реекспортером імпортованих виробів. В обмін постачається хліб, виробництво якого на продаж стає одним з головних занять місцевого землеробського населення³².

В цей час Ніконій підтримує культурно-економічні зв'язки з Ольвією, але незрівнянно тісніші економічні, культурні, а можливо, і політичні відносини налагоджуються з Істрією³³. Велика кількість монет, знахідки вагів свідчать і про внутрішній товарний обіг. Значного розвитку набули ремесла: ткацьке, гончарське, кузнечське, ливарне, камепотесне, косторізне та ін. Гончарні печі, майстерні, господарсько-побутові вироби, ювелірні прикраси, ливарні форми вказують на великий розмах робіт і досить високу майстерність ремісників³⁴.

²⁴ Синицын М. С. Раскопки городища..., с. 53.

²⁵ Клейман И. Б. Терракоты, с. 93—100; Клейман И. Б. Статуэтки..., с. 28; Головкин И. Д. Указ. соч., с. 78—79.

²⁶ Василенко Б. А. Древнегреческие керамические клейма..., с. 138—141, 145, 148.

²⁷ Лейпунська Н. О. Про імпорт Фасоса та Гераклеї Понтійської в Північному Причорномор'ї.— Археологія, 1973, 12, с. 28—29, табл. 1—3; с. 30, рис. 1; Брашинський И. Б. Соотношение импорта керамической тары в городах Северо-Западного Причерноморья в IV—II вв. до н. э. (Каллатия, Томы, Истрия, Тира, Никоний, Ольвия).— 150 лет Одесскому археологическому музею АН УССР, с. 105—106.

²⁸ Василенко Б. А. Древнегреческие керамические клейма..., с. 147.

²⁹ Мелюкова А. И. Поселение и могильник скифского времени у села Николаевка. М., 1975, с. 197—198.

³⁰ Секерская Н. М. Раскопки в юго-западной части Никония, с. 113.

* На цих поселеннях проведено поки що тільки розвідки.

³¹ Див.: Мелюкова А. И. Поселение и могильник скифского времени..., с. 35, 57—58; Алексеева И. Л. Скифские погребения в курганах Одесской области.— Археологические исследования на Украине в 1968 г., вып. 3. К., 1971, с. 150—151; Шагалый Н. М., Черняков И. Т. Раскопки курганов в низовьях Днестра.— АО 1968 г. М., 1969, с. 256; Загинайло А. Г., Черняков И. Т. Курганы у Каролино-Бугаза.— АО 1973 г. М., 1974, с. 275.

³² Мелюкова А. И. Поселение и могильник скифского времени..., с. 197—199.

³³ Загинайло А. Г. Монетные находки..., с. 102—103; Головкин И. Д. Указ. соч., с. 78—79.

³⁴ Синицын М. С. Раскопки городища..., с. 43—44; 50—51, 52, 53; Андрушина Н. М. Раскопки Никония.— АО 1971 г., с. 351; Загинайло А. Г., Черняков И. Т., Субботин Л. В. Исследования древнего Никония.— АО 1972 г. М., 1973, с. 281; Загинайло А. Г. Работы скифо-античной экспедиции.— АО 1974 г., с. 279.

Близько середини IV ст. до н. е. в Ніконії ведеться велике будівництво³⁵. З'являються нові вулиці, житлові будинки з розвинутою системою водопостачання. До цього часу належать найбільш багаті будинки під черепицею, яка надходить з Сінопи та Боспору. В будівельній техніці відбуваються зміни: споруди мають кам'яні цоколи, на яких мурувалися стіни з сирцевої цегли.

Економічне піднесення міста підтверджується також матеріалами досить багатих поховань на некрополі³⁶.

В період свого найвищого розквіту, приблизно з середини IV ст. до н. е. Ніконій зробив спробу випуску власної монети³⁷, однак лише невеликою групою монет ця справа і обмежилася, оскільки з другої половини IV ст. до н. е. далі зростання міста припиняється.

Отже, розквіт Ніконія припадає на другу половину V — середину IV ст. до н. е., коли значно розширилась територія, розвинулось кам'яне будівництво, зміцніла економіка, основою якої було землеробство, зросли ремесла, торгівля, зв'язки з іншими містами. В результаті Ніконій став відомим як один із значних центрів Північного Причорномор'я.

Ще в період розквіту Ніконія ситуація в Нижньому Придністров'ї змінюється. Так, Сінопа, що почала ввіз своїх товарів у цей район в другій чверті IV ст. до н. е., орієнтується уже на Тіру, розташовану на правому березі західного рукава ріки. Сюди й починає надходити більша частина імпорту, хоч деяку кількість його одержує й Ніконій. В середині століття відбувається переорієнтація Фасоса. Ввіз його продукції в Ніконій зменшується, відповідно збільшуючись в Тірі, яка швидко зростає і починає карбування власної монети³⁸. Через кілька десятиріч скорочується надходження в Ніконій гераклеїських товарів³⁹. Занепад його торговельних зв'язків пояснюється не військово-політичними подіями, а зміною водного режиму дельти ріки. Східний рукав став замулюватися і втрачати свою судноплавність, а західний за його рахунок збільшувався і судноплавство тут значно поліпшилось. Це відіграло вирішальну роль в швидкому розвитку Тіри, яка мала тісні економічні й політичні зв'язки з Грецією. Ніконій же поступово втрачав зв'язки з усіма центрами давньогрецького світу. Зі зменшенням імпорту він перестає бути осередком транзитної торгівлі. Тепер Ніконій являє собою незначне містечко, життя якого тісно зв'язане з навколишнім населенням. Відбувається швидкий процес його варваризації. Зруйновані в цей період, на думку дослідників, оборонні споруди, більше не відновлюються⁴⁰.

В кінці IV ст. до н. е. Ніконій встановлює торговельні зв'язки з Херсонесом Таврійським, однак обсяг ввізних товарів зовсім незначний. В першій половині III ст. до н. е. торгівля з Гераклеєю скорочується і поступово занепадає, а до кінця століття припиняються колишні відносини з Фасосом, Сінопою, Херсонесом, а нові контакти не

³⁵ Андрушина Н. М., Кузьменко В. И., Загинайло А. Г. Указ. соч., с. 240; Загинайло А. Г. Работы скифо-античной экспедиции.— АО 1974 г., с. 279; Загинайло А. Г. Несколько строительных комплексов древнего Никоноя IV в. до н. э.— 150 лет Одесскому археологическому музею АН УССР, с. 114—115.

³⁶ Загинайло А. Г., Черняков И. Т., Субботин Л. В. Исследования древнего Никоноя, с. 280; Загинайло А. Г. Работы скифо-античной экспедиции.— АО 1974 г., с. 279.

³⁷ Загинайло А. Г. Монетные находки..., с. 108—109.

³⁸ Василенко Б. А. Керамические клейма из античных поселений на побережье Днестровского лимана как источник для изучения торговых связей Северо-Западного Причерноморья с греческим миром (V—III вв. до н. э.).— Автореф. канд. дис. М., 1972, с. 22; Зограф А. Н. Античные монеты.— МИА, № 16. М., 1951, с. 112, Зограф А. Н. Монеты Тиря. М., 1957, с. 11.

³⁹ Василенко Б. А. Древнегреческие керамические клейма..., с. 141. Ці зміни не можна розглядати як витіснення фасоських і гераклеїських товарів імпортом Сінопи. Див.: Василенко Б. А. Керамические клейма..., с. 17.

⁴⁰ Синицын М. С. Раскопки городища..., с. 53.

налагоджуються⁴¹. Сусідня ж Тіра продовжує отримувати значний імпорт Сінопи та Херсонеса і підтримує тісні зв'язки з Родосом, Косом, Кнідом, а пізніше з італійськими та іншими центрами⁴².

Як бачимо, в кінці III ст. до н. е. Ніконій опиняється в повній ізоляції від усіх центрів античного світу. Лише деякий час сюди надходить обмежений імпорт через Тіру⁴³. Втрачаючи зовнішню підтримку, місто починає занепадати зовсім, життя поступово затухає. До цього часу, очевидно, і належить згадка про Ніконій в периплі анонімого автора V ст. [§ 87]: «Від гавані ісіаків до містечка Ніконія 300 стадій, 40 миль: від містечка Ніконія до судноплавної ріки Тіри 30 стадій, 4 милі». Тут Ніконій зветься уже не містом (πόλις), як в попередніх джерелах, а містечком (Χωριον). Перипл визначає відстань від нього до «судноплавної ріки Тіри», тобто до західного рукава. Це повідомлення свідчить про те, що східний рукав, на якому розташоване місто, став повністю несудноплавним.

В кінці III — на початку II ст. до н. е. Ніконій був дуже зруйнований⁴⁴. Ці події пов'язуються з галатами та іншими варварами, напади яких призвели до того, що в Північно-Західному Причорномор'ї в цей період склалась дуже тривожна обстановка. Про неї свідчить, зокрема, декрет на честь Протогена. Вторгнення цих племен прискорило загибель міста, яке припиняє своє існування, мабуть, в кінці II ст. до н. е. Так завершується давньогрецький період історії Ніконія.

Отже, друга половина IV—II ст. до н. е. характеризується як період занепаду та загибелі Ніконія. Корінною причиною цього була, як уже вказувалось, зміна водного режиму в дельті ріки і несудноплавність її східного рукава. Таке становище зумовило своєрідний розвиток міста, криза якого почалась набагато раніше, ніж в інших містах Північного Причорномор'я. У сусідній Тірі вона починається з другої половини II ст. до н. е. і пов'язується із загальною кризою античного світу, а життя тут переривається близько середини I ст. до н. е. внаслідок навали гетів⁴⁵.

Узагальнюючи наші спостереження, слід відзначити, що в історичному розвитку давньогрецького Ніконія виділяються три основних етапи: початковий етап — кінець VI — перша половина V ст. до н. е.; період розквіту — друга половина V — середина IV ст. до н. е.; період занепаду та загибелі — друга половина IV—II ст. до н. е. Різкий поворот в історичній долі Ніконія і Нижнього Придністров'я в цілому привів до втрати провідної ролі міста в окрузі, хоч воно мало, здавалось би, всі можливості стати в один ряд з найвизначнішими центрами Північного Причорномор'я. В результаті Ніконій швидко занепав, віддавши пріоритет сусідній Тірі.

⁴¹ Василенко Б. А. Древнегреческие керамические клейма..., с. 141—145, 147—148, 149.

⁴² Штаерман Е. М. Керамические клейма из Тирры.— КСИИМК, вып. XXXVI. М., 1951, с. 31—49; Сальников О. Г. До питання про торговельні зв'язки стародавніх поселень на узбережжі Дністровського лиману з Грецією в VI—II ст. до н. е.— МАСП, вып. 3. Одеса, 1960, с. 28; Василенко Б. А. Торговельні зв'язки Тіри в кінці V—I ст. до н. е. за даними керамічних клейм. Матеріали наукової конференції молодих учених університету. Одеса, 1968, с. 147—149.

⁴³ Василенко Б. А. Древнегреческие керамические клейма..., с. 147; Василенко Б. А. Керамические клейма..., с. 7.

⁴⁴ Синицын М. С. Раскопки городища..., с. 54, 55.

⁴⁵ Фурманская А. И. Античный город Тира.— Античный город. М., 1963, с. 46.

Древнегреческий Никоний

Резюме

В статье обобщены имеющиеся материалы по истории Никония в доримское время. Автор дает палеогеографическую реконструкцию низовьев Днестра для античного времени. Изменения гидрологического режима в дельте реки обусловили своеобразный ход исторического развития древнегреческого Никония. Город был основан, видимо, в последней трети VI в. до н. э. на левом берегу восточного рукава реки. Конец VI — первая половина V в. до н. э. выделяются как первоначальный этап развития города, который быстро растет.

Со второй половины V в. до н. э. начинается период расцвета Никония. Он занимает ведущее положение в районе. В середине IV в. до н. э. предпринимается попытка выпуска своей монеты. Однако со второй половины столетия начинается быстрый упадок города. Восточный рукав, на котором он располагался, стал заливаться и вскоре потерял судоходность.

Постепенно Никоний оказался в полной изоляции от торговых и политических центров. На первый план в Нижнем Поднестровье выдвигается соседняя Тира. К концу III ст. до н. э. Никоний окончательно приходит в упадок. Разрушение его варварами в конце III — начале II в. до н. э. ускоряет гибель города. К концу II в. до н. э. жизнь в Никонии постепенно затухает и прекращается совсем. Главная причина такого резкого поворота в историческом развитии города в частности и Нижнего Поднестровья в целом заключается в изменении водного режима в дельте реки.

В. Є. РАДЗІЄВСЬКА

Техніка прядіння
у населення лісостепової Скіфії

Як відомо, домашні промисли, і зокрема прядіння, відігравали значну роль в економічному житті всіх лісостепових землеробських племен скіфського часу. Ці промисли, як і пізніше, «становлять неодмінну принадлежність натурального господарства»¹. Проте в літературі про лісостепову Скіфію це питання висвітлене недостатньо. Немає досі й спеціальних досліджень, присвячених такій виробничій галузі, як прядіння, а в узагальнюючих працях звичайно лише констатується його наявність на підставі знахідок прясел².

Винятком є дисертація Б. А. Шрамка, в якій дається докладна характеристика домашніх промислів, в тому числі розглядаються пов'язані з ткацтвом підготовчі операції³. Але й тут немає повного аналізу всіх даних.

Багаторічні розкопки (1958—1976 рр.) Більського городища, найвизначнішого виробничого центру лісостепової Скіфії, дали велику кількість нових знахідок, що ілюструють технологію прядіння. Масовість матеріалу та його надійне датування по шарах полегшують статистичні підрахунки та спостереження, які були б неможливі при аналізі порівняно невеликої кількості речей, знайдених на інших поселеннях. Як відомо, у лісостепового населення головним знаряддям праці під час прядіння було веретено з кістяним, керамічним, металевим і,

¹ Ленін В. І. Повн. збір. творів, т. 3, с. 313.

² Мелюкова А. И. Памятники скифского времени лесостепного среднего Поднестровья.— МИА, 1958, № 64, с. 222—223; Либеров П. Д. Памятники скифского времени на Среднем Дону.— САИ, вып. Д1-31. М., 1965, с. 16; Коспаненко Г. Т. Племена скіфського часу на Ворсклі. К., 1967, с. 136—137; Петренко В. Г. Правобережжя Среднего Приднепровья в V—III вв. до н. э.— САИ, вып. Д1-4. М., 1967, с. 11, 55 та ін.; Ильинская В. А. Скифы Днепровского лесостепного Левобережья. К., 1968, с. 161; Шрамко Б. А. Господарство лісостепових племен на території України (VIII—III ст. до н. е.).— Укр. іст. журн., 1971, № 1, с. 60 та ін.

³ Шрамко Б. А. Хозяйство лесостепных племен Восточной Европы в скифскую эпоху. Дисертація на здобуття наук. ступеня доктора істор. наук, т. 2. К., 1965, с. 599—633; Шрамко Б. А. Господарство лісостепових племен..., с. 53—61.